

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

munikationen. Generellt kan man med tanke på den hållning som faktiskt präglar undersökningen som helhet ställa sig undrande till varför detta med en litteratursyn à la Wittgenstein över huvud taget tas upp inledningen, samtidigt som det faktum att så ändå är fallet innebär att vissa frågor blir uppenbara att ställa. Varför, till exempel, aktualiserar inte Ljungström den genre-teori som explicit gör bruk av Wittgensteins tänkande, med Alastair Fowlers klassiska *Kinds of Literature* (1982) som den givna utgångspunkten – Fowler som gör gällande att genreuppfattning är avgörande för litterär reception? Över lag är receptions-perspektivet, på grund av författarinriktningen, skjutet i bakgrunden i avhandlingen, som saknar en öppen diskussion om hur den beskrivna legeringen av modernism och bygdeskildring skapar betydelse i ett lässammanhang.

I det sammanhanget är avhandlingens frekventa bruk av begreppen ”poetik” och ”språkpoetik” intressant att notera. I syftesformuleringen sätts ”poetik” fram som en synonym till ”en medveten konstnärlig praktik” (s. 15), men i de undersökande kapitlen kopplas begreppen snarare till ett högst begränsat urval av extralitterära författaryttranden. Hur Ljungström ser på förhållandet mellan litterär praktik och författaruttalanden blir inte tydligt. Samma otydlighet återkommer ställvis när det kommer till förhållandet mellan författare och berättare.

Linus Ljungströms avhandling om de fyra författarskap som han samlar under beteckningen ”modernistisk bygdeskildring” är mycket välskriven och fylld av spännande och övertygande analyser och tolkningar av hur landsbygden som språk och miljö tar form och formar de litterära berättelserna av Aronson, Aurell, Dagerman och Lidman. Den är över lag väl utförd, även om det saknas en del klarlägganden vad gäller såväl litteratursyn som begrepps-användning. Ljungström lyckas på ett väl avvägt vis fånga in såväl gemensamma drag som skillnader författarskapen emellan och bidrar med nya perspektiv på dem, inte minst vad gäller bruket av vardagens språk som dialekt och som skvaller. Till syvende och sist framstår det också som rimligt att med Ljungströms undersökning som grund korrigera ’nyprovincialismen’ som litteraturhistorisk beteckning. Avhandlingen öppnar därtill ögonen för fornutmanande litterära landsbygdsskildringar utanför det anlagda tidsspännat, både bakåt och framåt i litteraturhistorien, ända in i våra dagar.

Christer Ekholm

Sara Pärsson, *Ta sig hem. Skönlitterära skildringar av kvinnan och hemmet från tidigt 1900-tal*. Stockholms universitet. Makadam. Göteborg & Stockholm 2022.

Sara Pärssons välskrivna avhandling ger nya ingångar till ett knippe kända romaner skrivna av Selma Lagerlöf, Elin Wägner och Moa Martinson. Genom att peka ut betydelsen av rumsliga perspektiv i skönlitterär analys öppnar studien för spännande nyläsningar och vitaliserar därmed även litteraturvetenskapen som ämnesdisciplin.

Den övergripande titeln i Pärssons studie *Ta sig hem* rymmer en intressant dubbelbetydelse, som både fångar företeelsen att finna ett hem och att ta en plats i besittning, i betydelsen göra den till sin – att kräva utrymme. Undertiteln ”kvinnan och hemmet” manifesterar avhandlingens sammanlänkade fokus på genus och rumslighet.

Avhandlingstexten inleds och avslutas med ett åberopande av det tal, ”Hem och stat”, som Selma Lagerlöf höll vid en rösträttskongress i Stockholm 1911. Kvinnornas ansvar för det mikrokosmos som hemmet utgjorde erbjöd här argument för att de också var mogna för det engagemang i statens angelägenheter som rösträtten innebar. Genom att rama in avhandlingen med detta tal introducerar Pärsson tidens täta koppling mellan kvinnan, hemmet och staten, och öppnar för studiens övergripande ambition att visa på skönlitteraturens upptagenhet vid aktuella samhällsfrågor.

Avhandlingen omfattar 294 trycksidor och rymmer en inledning, tre större analyskapitel om vardera runt 50 sidor och en kortare avslutande del om tio sidor som jämför källmaterialets olika hemskildringar. Analyserna rymmer närstudier av skildringar av hem i fyra romaner från första halvan av 1900-talet: Elin Wägners *Pennskaftet* från 1910, Selma Lagerlöfs *Charlotte Löwensköld* från 1925 och *Anna Svärd* från 1928, samt Moa Martinsons *Mor gifter sig* från 1936. Tämigen kända verk som Pärsson undersöker utifrån nya parametrar. Analyserna är uppbyggda på samma sätt – de inleds med presentationer av författaren och det aktuella verket, varpå följer en historisk contextualisering och ett avsnitt om tidigare forskning, innan analysen av romantexten tar vid.

Den historiska bakgrunden är central och får stort utrymme. Åren kring förra sekelskiftet innebar kvinnoöverskott och trångboddhet, samtidigt som ett hem för att betraktas som fullständigt förutsatte en grund i heterosexuell äktenskap och

familjeliv. Hemmet var kvinnligt kodat och relationen mellan könen byggde på idén om separata sfärer, där männen förknippades med offentligheten och kvinnorna med det privata. Uppdelningen stötte samtidigt på en hel del kritik, inte minst från feministiskt håll. Hemmet var med andra ord en laddad plats med många ideologiska implikationer.

Sara Pärsson vill undersöka de aktuella romanernas hemskildringar för att ge en fördjupad bild av tidens omförhandling av bostaden och av kvinnors plats och möjligheter – i hemmet men också i samhället i stort. Hemmet i berättelserna handlar, menar hon, inte främst om var någon kommer ifrån utan vart vederbörande är på väg. Därmed syftar avhandlingens titel *Ta sig hem* inte på en strävan att återvända till en stabil hembygd, utan fångar snarare försök att etablera *nya* hem.

Avhandlingens frågeställningar är följande: Hur skildras romanernas bostäder – som rum och som hem? Vad innebär det att bo och känna sig hemma i romanerna? På vilket sätt, och med vilken innebörd, skildras hemmet som en klass- och könsmäsigt kodad plats?

Dessa frågor kompletteras efter hand med preciseringar och nya inramningar i analysavsnitten. Förutom att koppla de skönlitterära verken till deras respektive historiska sammanhang, åberopar Pärsson framför allt rumsteori samt genus- och queerforskning.

Även om beröringspunkter finns mellan de tre författarna, ligger dessa inte till grund för urvalet. I stället framhåller Pärsson att hon valt romaner som på olika sätt skildrar inflyttning och skapandet av ett hem, och som särskilt uppehåller sig vid kvinnliga karaktärens *relation* till sina bostäder. Den här relationen skildras utifrån olika geografiska platser, i olika typer av byggnader, med kvinnor från olika samhällsskikt och i olika åldrar.

Till den kontext Pärsson lyfter fram hör inte minst tidens normerade positiva bild av hemmet. Den rådande hemkulten formulerade nya ideal, som den glada kärnfamiljen, där kvinnan starkare kopplades till modersrollen och funktionen som hemlivets organisatör och kreatör. Samtidigt märktes följderna av den snabba urbaniseringen, i form av skriande trångboddhet, avsaknaden av statlig bostadspolitik, fortsatt stor utvandring, främst till USA, och relativt höga bostadspriser.

Pärsson kopplar sin undersökning till en rad begrepp som var aktuella, som Ellen Keys *samhällsmodern* och hennes radikala estetiska idéer kring hemmets trivsel och funktion, uttryckt bland an-

nat i *Skönhet för alla* (1899). Ljus och rymd, enkelhet men också ursprunglighet skulle främja tanke, trivsel och framåt rörelse. Per-Albin Hanssons folkhem och Stockholmsutställningen 1930 är andra exempel på hur diskussionen om hemmet kom att påverka synen på arkitektur, inredning och planlösning, med familjernas vardagsliv i centrum. Makarna Myrdals *Kris i befolkningsfrågan* (1934) och Lubbe Nordströms radioreportage *Lortsverige* nämns som viktiga inlägg. Diskussionen om hemmet var högaktuell och genomkorsades, skriver Pärsson, av andra stora och politiskt brännande ämnen som folkhälsa och nationsbygge, familj och genusrelationer.

I inledningskapitlets avsnitt ”Hem, rum och plats” redogör Pärsson för hur hon ser på dessa begrepp, med utgångspunkt i forskare som sociologen Henri Lefebvre, geograferna Alison Blunt och Robyn Dowling samt Doreen Massey. Här hämtar Pärsson stöd för sin syn på rum som föränderliga och socialt producerade samt hemmet som relationellt och med en dubbel funktion som inbegriper ideal men också vardaglig konkretion.

Massey och statsvetaren Iris Young bidrar också med ett genusperspektiv. Den senare lyfter fram en feministisk ambivalens till hemmet, som något att längta till men också förkasta. Young pekar också ut fyra positiva värden som hemmet kan erbjuda: att bevara ting, erbjuda säkerhet och trygghet, möjliggöra identitetsskapande och främja rätten till ett privatliv. Begrepp från queerteoretikern Sara Ahmed anlitas för att beskriva hur de litterära protagonisterna förhåller sig till normen av ett livslopps olika stationer och hur de tar plats i och bebör olika rum.

För att koppla studiet av rum till fiktiva verk åberopar Pärsson litteraturvetarna Dorothee Birke och Stella Butter som delar upp hemskildringar utifrån spatials, materiella, ekonomiska, sociala, känslomässiga och kognitiva dimensioner. Narratologiska begrepp för att synliggöra hur den rumsliga strukturen konstrueras i verken hämtas från filosofen och litteraturvetaren Ruth Ronen, vars begrepp *frames* används för att peka ut specifika rum och deras relationer till angränsande rum eller platser.

Pärsson framhåller att avhandlingen befinner sig mellan två olika litteraturvetenskapliga forskningsfält – *rumsliga litteraturstudier* och *litterär geografi*. Även om dessa kan överlappa placeras Pärsson sin studie främst i det förstnämnda fältet, eftersom hennes metod är litteraturvetenskaplig och geografi inte har en särställning i relation till

andra ämnesområden. I avsnittet om tidigare forskning framhåller Pärsson att inriktningen är ovanlig i svenskt sammanhang. Studiet av hemskildringar har en starkare tradition inte minst i anglosaxisk forskning, bland annat kring begreppet *domesticity*. Från litteratur- och genusvetaren Susan Fraiman som verkat inom detta fält aktualiseras begreppet *shelter writing*, som fångar en karaktärs huslighet eller hemskapande mot bakgrund av en förskjutning eller förflyttning.

Sin analysmetod beskriver Pärsson som att hon "tar fasta på hur rum beskrivs, diskuteras och fungerar i texterna. Bostadsrum och boende studeras, liksom vad som beskrivs som möjligt och önskvärt att göra i hemmen" (s. 40). Pärsson intresserar sig också för hur de aktuella romanerna skildrar förhandlingar av normer och meningsskapande i relation till återkommande teman som äktenskap, ekonomi, hygien och självbestämmande. Verken analyseras i kronologisk ordning efter utgivningsår. Pärsson beskriver kort romanernas övergripande tematik och hur hon ska behandla skildringarna av hem. Rösträttskvinnornas boende i Wagners *Pennskaftet*, rumsstruktur som informationsbärande i Lagerlöfs *Charlotte Löwensköld* och *Anna Svärd* och hemmet som instabilt, genomsläppligt och som markör för klass i Martinsons *Mor gifter sig*.

Analysen i kapitlet "Tänkta hem: Hemmet i Elin Wagners *Pennskaftet*" (s. 43–91) är tredelad och berör pensionatet som bostadsform, kvinnors egna hem eller bostäder och kärlek och samlivnad, det senare kopplat till tidens diskussioner om sedlighet.

Med särskilt fokus på karaktärerna Pennskaftet och Cecilia undersöker Pärsson hur kvinnorna i romanen orienterar sig i bostadsrummen och i sina livsval, framför allt utifrån Ahmeds begrepp orientering och livslinje. Pärsson avtäckar pensionatsboendets ofrihet och sociala kontroll och kvinnornas behov av eget privatliv och avskildhet. Hon konstaterar att pensionatet "fungerar som en tillfällig bostad men kan inte utgöra ett hem" (s. 35). När Pennskaftet och Cecilia flyttar – till ett hyresrum respektive en "flickvåning" – finner Pärsson att den yttre förändringen också gör någonting med deras inre. Samtidigt är nyorienteringen inte utan komplikationer, särskilt i fråga om klass och kön. Cecilians tillvaro i våningen kräver en liten "slav", i form av hushållerskan Kristin, medan Pennskaftets planer på ett liv tillsammans med arkitekten Dick rymmer hotet om underordning i äktenskapet.

Det andra analyskapitlet, "En liten grå stuga:

Hemmet i Selma Lagerlöfs *Charlotte Löwensköld* och *Anna Svärd*" (s. 93–153), utforskar bostädernas rumsliga struktur, de ideala hem som karaktärerna föreställer sig, och de värden som bostäder och hemliv organiseras efter. Undersökningen består av två delar, där den första undersöker den rumsliga strukturen och hur dess öppningar och avgränsningar fungerar och påverkar handlingen. Här anlitar Pärsson Ronens beskrivning av litterära rum som *frames* med olika egenskaper, och Bernhard Siegerts teori om dörren som distinktionsskapare. Fönster, dörrar, trösklar och en serveringslucka är återkommande frames som leder till omkastningar, missförstånd, men också visshet: "Information sipprar mellan de olika rummen", konstaterar Pärsson, och pekar på hur Lagerlöf kopplar samman bostädernas rumsliga struktur med informationsöverföring men också känslotillstånd.

Den andra analysdelen kretsar kring prästen Karl-Artur Ekenstedt, uppvuxen i det finaste huset i Karlstad, men med en dröm om det enkla livet i en liten grå stuga, och den backstuga som han och hustrun, gårdfarihandlaren Anna, så småningom flyttar in i. Pärsson utforskar hur stugans rumsliga struktur sätter förutsättningarna för äktenskapet och följer hur makarnas liv tillsammans utvecklar sig. Köket, kammaren, den avskiljande *mellangången*, nyckeln till en dold sängkammare och ett skåp som aldrig realiserats är avgörande inslag, liksom karaktärernas klassbakgrunder och de förväntningar dessa för med sig på vad som utgör ett gott liv.

Även det tredje analyskapitlet, "Vita långgardiner: Hemmet i Moa Martinsons *Mor gifter sig*" (s. 155–217), består av två delar, där den första ägnas åt en undersökning av flyttmönstret i skildringen, som präglas av uppbrott från och ankomster till nya bostäder. Pärsson uppmärksammar hur romanens repetitiva struktur bidrar till att understryka protagonisten Mias utsatthet, något som förstärks av det patos som den vuxna berättaren förmedlar. Modern Hedvigs huslighetsritualer kopplas till Fraimans begrepp *shelter writing*, som försök att skapa stadga och kontinuitet. En ekollonsoffa och en bokhylla är exempel på ting med särskilt stark laddning i skildringen av Mias livssituation.

I den andra delen fokuserar Pärsson på renhet och skönhet, som kännetecknande för det ideala hemmet och dess invånare, något som är starkt kopplat till klass och respektabilitet. Pärsson intresserar sig även för *temporaliteter*, utifrån rådande normer om att "rätt sak bör göras i rätt tid", bland

annat utifrån Ahmeds begrepp *straight line* och Jack Halberstams *livschema*. Genom uppmärksamheten på hemmets spatiala, materiella och ekonomiska dimensioner finner Pärsson en längtan efter stabilitet och normalitet, där rum, möbler, föremål och pengar blir viktiga jämförelseobjekt i skiftande lokala sociala hierarkier. Rumsligheterna i romanen präglas, betonar Pärsson, av genomsläpplighet genom att människor, föremål och ljud rör sig mellan rummen, vilket förstärker protagonisternas sociala, ekonomiska och materiella instabilitet.

Det avslutande fjärde analyskapitlet, ”Ta sig hem” (s. 219–229), sammanfattar studiens resultat men rymmer också utblickar. Pärsson tar upp författarnas egna bostäder under senare delen av deras liv – Wägners Lilla Björka, Lagerlöfs Mårbacka och Martinsons Johannesdal – och vad dessa författarhem rymde för slags ambitioner och självinsättningar. Med utgångspunkt i avhandlingens frågeställningar går Pärsson igenom analysresultaten komparativt. Hur utgör hemmet ett problem i de undersökta skildringarna? När Wägner prövar den ogifta kvinnans möjligheter till ett eget hem, kräver det omförhandlingar och kompromisser även hos tidens nya kvinna med siktet inställt mot framtiden. Hos Martinson är hemmet undflyende, föränderligt och instabilt samtidigt som de ting familjen flyttar med sig, liksom Hedvigs ritualer för att försöka skapa trevnad, trots allt ger viss kontinuitet. I Lagerlöfs båda romaner utgör hemmet i sig inget större problem. Snarare är det karaktärernas oförmåga att förstå och möta varandra som leder till komplikationer. Skillnaderna till trots kan Pärsson konstatera att berättelserna delar en koppling mellan hemmet och frågor om omsorg, ansvar, kärlek och äktenskap. De präglas också av en betoning på kvinnors självbestämmande, avskildhet och längtan efter hemkänsla – i sina bostäder men också i samhället i stort.

*

Sara Pärssons avhandling är intresseväckande och lättläst, utan att tappa i komplexitet. Sättet att varva historisk kontext, tidigare forskning och begrepp med läsningar som ligger nära den skönlitterära texten gör studien spännande och dynamisk. Det finns ett driv i framställningen som fångar läsaren. Studien är tydligt upplagd och välargumenterad. Läsningarna är väl underbyggda och författaren lyckas väva in analytiska delar även i refererande avsnitt.

I relation till tidigare forskning finns en tydlig riktning i vad avhandlingen tar fasta på och med vilket syfte. En hel del forskningspresentation pågår också i fotnoterna. En möjlig nackdel är att det blir ont om kritisk dialog med annan forskning i huvudframställningen och att begrepp och forskningsfält får ganska kortfattade definitioner och inte riktigt förankras i sitt specifika sammanhang. Fördelen är en rakare linje i framställningen där avhandlingsförfattarens argumentation hela tiden är styrande. De begrepp Pärsson anlitat blir produktiva genom att snabbt sättas i spel i analyserna. Särskilt fruktbara är Ahmeds *orientering* och *livslinje* och Ronens resonemang kring *frames*.

Pärsson övertygar om det rumsligas och det materiellas betydelse i de aktuella verken. Hon pekar ut återkommande scener i alla fyra romanerna där dörrar, fönster och andra avskärmningar får avgörande betydelse för händelseutvecklingen. De områden som öppnar för frågor och kritik är gängse för litteraturvetenskapliga avhandlingar och handlar framför allt om urval och metod.

Varför just dessa författarskap och verk? Fungerar undersökningen av hemskildringar främst som exempel på det rumsligas funktion och vikt ur ett övergripande perspektiv, eller är analyserna också tänkta att säga någonting specifikt om de aktuella verken? Pärsson har valt ”romaner som skildrar inflyttning och skapandet av ett hem, händelser som vid denna tid [det tidiga 1900-talet] ofta förknippas med att gifta sig och bilda familj” (s. 15). Det är en ganska vag beskrivning, som kunde gälla även för många andra verk än den kvartett som är aktuell. Pärsson argumenterar visserligen övertygande för varför de specifika romanerna är *relevanta* i sammanhanget och att fördjupningarna handlar om nedslag. Ett urvalsargument som kunde ha betonats mer är hur de valda romanerna gestaltar olika boendeformer på olika platser och i olika samhällsklasser, som pensionat och våning i huvudstaden, värmländska prästgårdar, torp, stugor och östgötska hyresrum.

Även temporala aspekter i relation till urvalet är värda diskussion. Varför just tidigt 1900-tal? Pärsson betonar att hemkulten var särskilt stark under perioden, och att frågan om kvinnors plats i offentligheten var synnerligen brännande. Samtidigt är Lagerlöfs båda verk visserligen skrivna på 1920-talet men utspelar sig i mitten av 1800-talet. Martinsons *Mor gifter sig* utspelar sig kring sekelskiftet 1900 men är skriven på 1930-talet. Det är rimligt att fråga sig vad den här diskrepansen gör med den samtids-

koppling i relation till verkens tillkomst som Pärssons uttryckligen eftersträvar.

När det gäller urvalet av hemskildringar i de fyra verken framhäver Pärsson som nämnts de kvinnliga karaktärernas relation till sina bostäder som styrande. Samtidigt påpekar hon att bostäderna, särskilt i Lagerlöfs verk, ofta sammanfaller med männens position i samhället, där inte minst prästerna arbetar mycket i hemmet. Dicks byggariver och Karl-Artur Ekenstedts dröm om den lilla grå stugan nämns, men faktum är att även Schagerström på stora Sjötorp reflekterar en del kring sitt hem, och Albert Stenman och Karlberg i *Mor gifter sig* har också avgörande roller i hur hemlivet gestaltar sig. Ett tydligare fokus även på männens relation till hemmet hade fördjupat bilden. Vad har det exempelvis för betydelse att Pennskaftet paras ihop just med en arkitekt?

Styrkan i avhandlingen ligger definitivt i läsningarna av olika scener där rumslighet blir direkt betydelsebärande. I Lagerlöf-kapitlet pekar Pärsson ut ett antal episoder där sådana aspekter ingår i olika typer av omkastningar i händelseutvecklingen. Bland annat en avgörande fönsterscen i *Charlotte Löwensköld*. Ett viktigt motiv i romanen är den komplicerade relationen mellan Karl-Artur Ekenstedt och hans mor Beate, överstinnan. Det hela utvecklas så småningom till en öppen konflikt, där Karl-Artur tar avstånd från sitt barndomshem och sina föräldrar. Tidigare har mor och son alltid försonats, men så besöker Karl-Artur för första gången hemmet utan att hälsa på hos överstinnan som ligger till sängs efter ett fall. Systemen Eva ser genom överstinnans sovrumsfönster hur Karl-Artur går in i huset för att strax därpå gå ut igen. Hon vill öppna fönstret för att kalla honom tillbaka men modern förbjuder henne och förhindrar därmed ett försonande möte.

Episoden tas upp i avhandlingen. Men det finns en fortsättning i form av en likartad scen i uppföljaren *Anna Svärd*. Thea Sundler har på Charlottes uppdrag lyckats övertala Karl-Artur att försöka försonas med sin mor. Han kommer till barndomshemmet tidigt på morgonen, när allt är igenbommat och tvekar, övertygad om att bli avvisad. Men på väg därifrån kan han inte låta bli att vända sig om för en sista blick på huset. Nu vinkar den andra systemen Jacqueline i samma fönster och springer ner för att öppna porten.

Här anar läsaren en förestående försoning mellan mor och son, men mötet slutar i katastrof. I Dessa båda fönsterscener talar med varandra. I

den första förblir fönstret stängt. I den andra öppnas det visserligen, men det tjänar ändå ingenting till, eftersom Karl-Artur är låst i principer som inte går att rucka på. När Pärsson hänvisar till den första scenen blir poängen med fönstrets roll tydlig. Men läsningen av själva berättelseråden blir å andra sidan bara halv när fortsättningen inte inkluderas. På liknande sätt kunde mer ha utvunnits av serveringsluckan i prästgården *Charlotte Löwensköld*, som också återkommer flera gånger.

Det sätt på vilket rumsliga aspekter blir så betydelsebärande och omkastningarna så hastiga i berättelsen väcker också tankar kring genrefrågor. Det är som om Selma Lagerlöf stoppat in sitt tidigare författarskap och stöpt om i en ny form, påpekar Pärsson, med stöd hos Anna Bohlin. Men vad betyder det konkret? Här kunde en bredare diskussion kring romangenren och hur Lagerlöf laborerar med dess genomsläpplighet och närhet till folklig kultur ha varit givande. Romanens fönster, trappor och serveringsluckan får åtminstone mig att tänka på gamla folklustspel, där den här typen av skiljelinjer fungerar ännu mer konkret och taktiskt, ofta med dramatiska och överraskande resultat. Formen hade sin storhetstid just under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal och bör ha varit aktuell även i trakterna kring Mårbacka.

Litteraturvetare är generellt fåordiga när det gäller att beskriva hur de arbetar och varför. Pärsson skriver angående avhandlingens metod att studiet av hem och rumslighet "bottnar i textanalys" och nämner en del narratologiska analysverktyg. Men nog vore det rimligt att även tala om en form av motivstudium? Pärsson avtäcker återkommande mönster på motivisk nivå och gör även en del komparationer. I kopplingarna mellan skildringarna och det tidiga 1900-talets svenska samhälle finns också en litteratursociologisk ansats. Pärsson utrettar egentligen mer litteraturvetenskapligt arbete än hon själv ger reda för.

Avhandlingen är väl grundad i historisk kontext i samhällsfrågor som var aktuella under perioden, inte minst när det gäller kvinnofrigörelse. Ett återkommande problem som Pärsson pekar ut i hemskildringarna är bristen på avskildhet – ett eget rum. Men i sina resonemang och slutsatser förefaller hon samtidigt möjligen alltför rotad i sentida individualistiska ideal kring autonomi och så kallad egentid. Synen på ett gott hem är onekligen både klass- och tidsbunden. I avslutningskapitlet hävdar Pärsson, med stöd hos Iris Young, att vad som är värt att eftersträva med ett hem fram-

för allt handlar om individens behov, av egna rutiner, egna ting och just avskildhet. Men faktum är att romanerna förmår omfatta en större komplexitet än så. De visar också hur total autonomi inte fungerar om det ska vara möjligt att släppa in och hålla kvar andra människor i ens liv. Cecilia i *Pennskaftet* blir betydligt mer social och utåtriktad när hon väl har en egen våning. Då får hon också energi att ägna sig åt rösträttsarbetet. Pennskaftet behöver å sin sida rucka lite på självständighetsprinciperna för att kunna bygga upp ett gemensamt hem med Dick, som är den drivande parten. Karl-Artur i *Charlotte Löwensköld* och *Anna Swärd* vill hjälpa och frälsa människor, men klarar samtidigt inte av ett normalt familjeliv med stöjande barn. I stället är det hans maka Anna som förverkligar idealen av enkelhet och social uppoffring. I *Mor gifter sig* gör Mias styvfar Albert sina försök att inordna sig i kärnfamilj och strävsamhet men glider i långa perioder i väg i missbruk och otrohet, vilket Hedvig och Mia får lida för. Här tematiserar hemskildringarna motstridiga ideal och förväntningar hos karaktärerna kring individuell frihet kontra gemenskap med och anpassning till andra.

Dessa invändningar till trots måste det framhållas att Sara Pärssons doktorsavhandling *Ta sig hem* är en osedvanligt genomarbetad och läsvärd studie, som öppnar ett nytt forskningsfält i svensk litteraturvetenskap. *Hemmet* är det övergripande perspektivet och centrala begrepp och problemställningar tas från fältet *rumsliga litteraturstudier*. Men undersökningen hämtar också teoretisk inspiration från en rad andra håll. En av avhandlingens många styrkor ligger just i den produktiva och klargörande dialogen mellan återkommande relevanta begrepp och iakttagelser kring de skönlitterära texterna. En annan styrka återfinns i den noggranna och relevanta kontextualiseringen – i det tidiga 1900-talet, de valda författarskapen, tidigare forskning och i de återopade verken. Avhandlingen är också, vilket förtjänar att påpekas, ett viktigt bidrag i historieskrivningen kring svensk kvinnolitteratur, som så ofta haft just hemmet som primär skådeplats.

Urvalet gällande period, författare, verk och specifika episoder kan, vilket betonats ovan, diskuteras och i viss mån ifrågasättas, och så måste det i någon mån vara. Det väsentliga är att Pärssons analyser öppnar nya betydelseskikt i de aktuella romanerna. Därigenom lyckas hon också visa på det rumsliga litteraturstudiets förmåga att utvinna ny kunskap ur prosalitteraturen.

Pärsson är tydlig med att fortlöpande beskriva

vad hon vill göra i sina analyser, varför och med vilka resultat. Däremot är avhandlingen fåordig i beskrivningen av själva arbetssättet – en problematik som i hög grad präglar ämnet. Den metodpluralism som i allt högre grad formar dagens litteraturvetenskap är onekligen spännande och produktiv, men kräver också en ökad tydlighet där de analytiska verktyg som brukas verkligen blir synliggjorda.

Ändå råder det ingen tvekan om att Pärsson förmår visa hur produktiv den valda ingången är. Efter den här avhandlingen kommer vi att läsa hemmen i romanlitteraturen på ett annat sätt, och med en annan uppmärksamhet. Sara Pärssons arbete är nämligen sammanfattningsvis ett gott exempel på vad litteraturvetenskapen kan vara och åstadkomma när den är som bäst. Studien analyserar ett antal i och för sig välkända och till synes grundligt beforskade verk. Men den gör det med en annan optik och frigör därigenom nya betydelseskikt. *Att ta sig hem* förändrar synen på de aktuella verken och utökar i förlängningen även vårt ämnes verkningsradie och relevans.

Åsa Arping

Casper Virkkula, *Minnets fosterland. Tid och teknik hos Atterbom, Geijer och Stagnelius* (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 52). Uppsala universitet. Uppsala universitet: Litteraturvetenskapliga institutionen. Uppsala, 2022.

Med avhandlingen *Minnets fosterland* sällar sig Casper Virkkula till den växande skara forskare som intresserat sig för romantiken och idén om minnet. Även författarna som studeras – Per Daniel Amadeus Atterbom (1790–1845), Erik Gustaf Geijer (1783–1847) och Erik Johan Stagnelius (1793–1723) – hör till det svenska romantikstudiets kanoniska kärntrupp. Icke desto mindre är Virkkulas bok en mycket originell studie, något som dels har att göra med undersökningens materialval och filosofiska ambitioner, dels med författarens personliga investering i ämnet. Centrala frågor för romantikens poeter, till exempel hur förnimmelsen av det eviga eller gudomliga ska kunna återges i dikten, framstår hos Virkkula som reella problemställningar snarare än historiska kuriositeter. Till exempel kan han tala om ”den (hittills) till synes olösliga svårigheten att det eviga måste för-